

פרשת וישלח התשע"ז

adk1010@gmail.com

הרב ארי דוד קאהן

1. בראשית פרק לב, ד-יד

(ד) וישלח יעקב מלאכים לפניו אל-עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום: (ה) ויצו אתם לאמר פה תאמרונו לאדני לעשו פה אמר עבדך יעקב עם-לבן גרתי ואחר עד-עתה: (ו) ויהי-לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדני למצאתי ביענייה: (ז) וישבו המלאכים אל-יעקב לאמר באנו אל-אחיה אל-עשו וגם הלך לקראתך וארבע-מאות איש עמו: (ח) ויגרא יעקב מאד ויצר לו ויחץ את-העם אשר-אתו ואת-הצאן ואת-הבקר והגמלים לשני מחנות: (ט) ויאמר אם-יבוא עשו אל-המחנה האחת והפךהו והנה המחנה הנשאר לפליטה: (י) ויאמר יעקב אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק ה' האמר אלי שוב לארצה ולמולדתי ואיטיבה עמך: (יא) קטנתי מכל החסדים ומפל-האמת אשר עשית את-עבדך פי במקלי עברתי את-הירדן הנה ועתה הייתי לשני מחנות: (יב) הצילני גא מיד אחי מיד עשו כי-גרא אנכי אתו פני-יבוא והפני אם על-בנים: (יג) ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתי את-זרעך פחול הים אשר לא-יספר מרב:

2. שכל טוב (בובר) בראשית פרשת וישלח פרק לב סימן ד

ארצה שעיר. שכבר נלחם הוא ובניו עם החרי יושבי הר שעיר והורישו וישבו תחתם, לכך נפלה אימת עשו על יעקב:

3. רד"ק בראשית פרשת וישלח פרק לב פסוק ד

ארצה שעיר - ששמע ששם היה אבל לא היה שוכן שם עם ביתו, כי בארץ כנען היה ביתו עדיין, כמו שכתוב ויקח עשו את נשיו וגו':

4. בראשית פרק לו, ו-ט

(ו) ויקח עשו את-נשיו ואת-בניו ואת-בנותיו ואת-כל-נפשות ביתו ואת-מקנהו ואת-כל-בהמתו ואת-כל-קניניו אשר רכש בארץ כנען ויגיד אל- ארץ מפני יעקב אחיו: (ז) כי-היה רכושם רב משבת יחזו ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אתם מפני מקניהם: (ח) וישב עשו בקר שעיר עשו הוא אדום: (ט) ואלה תלדות עשו אבי אדום בקר שעיר:

5. רמב"ן בראשית פרשת וישלח פרק לב פסוק ד

(ד) נכתבה הפרשה הזאת להודיע כי הציל הקדוש ברוך הוא את עבדו וגאלו מיד חזק ממנו, וישלח מלאך ויצילהו. וללמדנו עוד שהוא לא בטח בצדקתו והשתדל בהצלה בכל יכלתו. ויש בה עוד רמז לדורות כי כל אשר אירע לאבינו עם עשו אחיו יארע לנו תמיד עם בני עשו, וראוי לנו לאחז בדרכו של צדיק שנזמין עצמנו לשלשת הדברים שהזמין הוא את עצמו, לתפלה ולדורון ולהצלה בדרך מלחמה, לברוח ולהנצל, וכבר ראו רבותינו הרמז הזה מן הפרשה הזאת כאשר אזכיר (להלן לב ט, לג טו):

אל עשו אחיו ארצה שעיר - בעבור היות נגב ארץ ישראל על ידי אדום ואביו יושב בארץ הנגב, יש לו לעבור דרך אדום או קרוב משם, על כן פחד אולי ישמע עשו והקדים לשלוח אליו מלאכים לארצו. וכבר תפסוהו החכמים על זה. אמרו בבראשית רבה (עה ג) מחזיק באזני כלב וגו' (משלי כו יז). אמר לו הקדוש ברוך הוא, לזרכו היה מהלך והיית משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב:

ועל דעתי גם זה ירמוז כי אנחנו התחלנו נפילתנו ביד אדום, כי מלכי בית שני באו בברית עם הרומיים (ספר החשמונאים א ח) ומהם שבאו ברומה (כך כותב רבינו בויקרא כו טז), והיא היתה סבת נפילתם בידם, וזה מוזכר בדברי רבותינו ומפורסם בספרים (יוסיפון פרק סה):

6. בית הלוי בראשית פרשת וישלח פרק לב פסוק יב

והנה כל מעשי אבות הם סימן לבנים, דגם בגלותו של עשו יתנהג כן עם ישראל בשני האופנים כאשר רצה לעשות עם יעקב, דבהתחלת הגלות יהיה גוזר גזירות רעות בשמדות ויסורים וילחם בהם וירצה לאבדם וה' ברחמיו לא יעזבם. ולבסוף יאמר כי רוצה לישב בשלוח עם יעקב וכוונתו דבזה ירחיק

את ישראל מעבודת ה' וידיחם מאמונתם. וכמו דעשו אמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך ואיתא במדרש (ב"ר עח יד) דעשו אמר לו שישתתף עמו בשני העולמות עוה"ב ועוה"ז. וביאור הדברים שאמר לו נסעה ונלכה ואלכה לנגדך דהיינו ששניהם יתקרבו זה אצל זה וכל אחד יותר קצת ממנהגו הקדום עד שיתקרבו זה אצל זה. והכוונה של המדרש מבואר שהוא שלבסוף גם הם יקבלו עיקרים טובים מאמונת ישראל שיהיו גם הם מאמינים בבורא יחיד ובתורה מן השמים וגמול ועונש וירצו דגם יעקב יותר קצת מאת אשר לו ויניח קצת מעבודות הנוגע רק לעוה"ב רק יקח לו קצת מדרכי העולם וחלק בעוה"ז להתעסק בדרכים ודברים חיצוניים ולא שישקדו רק על התורה.

7. חזקוני בראשית פרשת וישלח פרק לב פסוק ד

ארצה שעיר שהיתה מתחלה משל שעיר וכשנשא עשו את אהליבמה ירש בה ארץ שעיר כי היתה בת ענה בת צבעון בן שעיר החורי והיה עשו הולך ובא שמה אצל נשיו ולבו נמשך אחריהן ונקרא על שמו שדה אדום, לכך אמר להם שדה להודיעך שרגילותו בשדה ע"י שהוא ציד.

8. בראשית פרק לו, יד-כ

(יד) וְאֵלֶּה הָיוּ בְנֵי אֱהֲלִיבָמָה בַת־עֵנָה בַת־צִבְעוֹן אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד לְעֵשָׂו אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־קְרָח: ... (כ) אֵלֶּה בְנֵי־שַׁעִיר הַחֹרִי יִשְׁבִי הָאָרֶץ לֹמְטָן וְשׁוּבָל וְצִבְעוֹן וְעֵנָה:

9. ר' חיים פלטיאל בראשית פרשת וישלח פרק לב פסוק ד

ארצה שעיר שדה אדום. וא"ת למה שלח יעקב לשעיר והלא היה עיקר ישובו בארץ כנען כדכתיב בסוף הפרשה ויקח עשו את נשיו ואת בניו וגו' עד אשר רכש בארץ [כנען], עד עתה ישוב שם והולך לשעיר מחמת כי היה רכושם רב ולא יכלו לשבת יחדיו. וי"ל דוודאי ישובו בארץ כנען אבל נשיו היו משעיר, ע"כ אמר יעקב שמא אמצא אותו אצל נשיו שלכו נמשך אחריהן.

10. העמק דבר בראשית פרשת וישלח פרק לב פסוק ד

שדה אדום. אף על גב שעיקר דירת עשו היה עדיין בארץ ישראל, עד שוב יעקב ולא יכלה הארץ לשאת אותם כמבואר להלן ל"ו ז', מ"מ כבר היה לו אחוזת נחלה בארץ שעיר והיתה נקראת שדה אדום, ושלח יעקב לשם ולא למקום עיקר דירתו. ונראה שהיה חושש שמא משום כבוד אביו לא יעורר מדנים, ובלבו תהא שמורה שנאתו עד עת מצוא, על כן שלח לשדה אדום, ואם לא היה שם באותה שעה יהיו מודיעים אותו, ובוזה יבחן אם יצאה השנאה מלבו אם לא:

11. רש"י בראשית פרשת וישלח פרק לב פסוק י

(י) ואלהי אבי יצחק - ולהלן הוא אומר (לא מב) ופחד יצחק, ועוד מהו שחזר והזכיר שם המיוחד, היה לו לכתוב האומר אלי שוב לארצך וגו'. אלא כך אמר יעקב לפני הקדוש ברוך הוא שתי הבטחות הבטחתי אחת בצאתי מבית אבי מבאר שבע, שאמרת לי (כח יג) אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק, ושם אמרת לי (שם טו) וישמרתיך בכל אשר תלך. ובבית לבן אמרת לי (לא ג) שוב אל-ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך ושם נגלית אלי בשם המיוחד לבדו, שנאמר (לא ג) ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך וגו', בשתי הבטחות האלו אני בא לפניך:

12. בראשית פרק כח פסוק טו

והנה אנכי עמך וישמרתיך בכל אשר תלך ויהשבותיך אל-האדמה הנאת פי לא אעזבך עד אשר אם-עשיתי את אשר דברתי לך:

13. בראשית פרק לא פסוק ג

ויאמר ה' אל-יעקב שוב אל-ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך:

14. רש"י בראשית פרשת ויצא פרק לא פסוק ג

שוב אל ארץ אבותיך - ושם אהיה עמך, אבל בעודך מחובר לטמא אי אפשר להשרות שכינתי עליך:

15. העמק דבר בראשית פרשת ויצא פרק לא פסוק ג

ואהיה עמך. כפרש"י בשם מ"ר דהיינו אחר שישוב, והוא מעשו נגד חשש רבקה אמו, והיינו שאמר יעקב בתפלתו ה' האמר אלי שוב לארצך וגו', אבל מלבן לא הבטיחו:

16. העמק דבר בראשית פרשת וישלח פרק לב פסוק י

ואיטיבה עמך. היינו דבר ה' ואהיה עמך, וכמש"כ שם שעיקר הבטחה זו היתה לשמרו מעשו נגד חששת רבקה, אלא משום שבלשון ואהיה עמך אינו מבואר שמירת הנשים כמש"כ בס' שמות ד' כ', על כן אמר שמשמע לו כונת ה' בהבטחה זו גם על הטבה מלבד שמירת גופו, שע"ז כבר מובטח הוא מברכת אברהם שלא יכלה זרעו, וא"כ מובטח יעקב ובניו, ועל כרחק באה הבטחה זו על הטבה ג"כ, אלא שלא נתבאר איכות הטבה. וראוי לדעת כי ביאור הנביא בדבר ה' פועל הרבה וכמש"כ בס' שמות י"ט ט"ו ע"ש:

17. רד"ק בראשית פרשת וישלח פרק לב פסוק י

(י) אלהי אבי אברהם וגו' - אתה הוא שהבטחתי בנסעי מבית אבי בזכות אבותי אלה, ואמרת לי "אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק" ובזכותם אני מתפלל לפניך שתקיים לי הבטחתך, וגם בחרן הבטחתני שנית ואמרת לי שוב לארצך והוא ארץ אבותיך שאמרת: ואיטיבה עמך - ואהיה עמך שאמר לו, וכבר כתבנו כי בשנות הדברים ישמור המקרא הטעמים ולא ישמור המלות:

18. מדרש אגדה (בובר) בראשית פרשת וישלח פרק לב סימן יא

קטנתי מכל החסדים. התחיל ממעט עצמו והיה מתיירא שמא יגרום החטא:

19. רש"י בראשית פרשת וישלח פרק לב פסוק יא

(יא) קטנתי מכל החסדים - נתמעטו זכיותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי, לכך אני ירא, שמא משהבטחתי נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו: ומכל האמת - אמיתת דבריך, מ ששמרת לי כל הבטחות שהבטחתי:

20. רמב"ן בראשית פרשת וישלח פרק לב פסוק יא

(יא) קטנתי מכל החסדים ומכל האמת - נתמעטו זכיותי על ידי חסדים ואמת שעשית עמי, לכך אני ירא שמא משהבטחתי נתקלקלתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו, לשון רש"י. ואינו נכון בלשון הכתוב. ועוד, כי אמר אחרי כן ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים, ומה יועיל הבטחון שהוא אם גרם החטא אחר כך. ועוד, כי יעקב הזכיר שתי הבטחות שהבטיחו הקדוש ברוך הוא בבית אל ובחרן, ואמר תחלה מה שנאמר לו בחרן, ה' האומר אלי שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה עמך, והוא שנאמר לו בצאתו מבית לבן (לעיל לא ג) שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך. והנה אחרי כן לא היטיב לו בכל החסדים ובכל האמת האלה שיתמעטו זכיותיו על ידיהם: אבל "קטונתי" לומר כי קטון הוא מהיותו ראוי לכל החסדים שעשה עמו, וכן מי יקום יעקב כי קטון הוא (עמוס ז ב), מהיותו יכול לסבול כל הנגזר עליו. וכן אמרו בבראשית רבה (עו ח) קטונתי, רבי אבא אמר איני כדאי. והחסדים הם הטובות שעשה עמו בלא נדר, והאמת הטובה אשר הבטיחו ואימת לו הבטחתו. יאמר שאינו ראוי שיבטיחנו ויעשה לו אותן טובות שהבטיחו בהן, ולא לטובות אחרות רבות שעשה עמו:

21. ר' יוסף בכור שור בראשית פרשת וישלח פרק לב פסוק יב

(יב) כי ירא אנכי אותו: שיכה אם על בנים, אחת או שתים או שלש מהם, אבל הכל היה יודע שלא יגמרם שכבר הבטיחו הקדוש ברוך הוא, ולכך היה מזכיר ההבטחה תדיר. ורבותינו אמרו שמן הכל ירא שמא יגרום החטא, והוא עיקר, כי וודאי ידוע שאין הקדוש ברוך הוא מבטיח טובה אלא על מנת שלא ירשיע, ולא רעה אלא על מנת שיעמוד במרדו, אבל תשובה מעברת רוע הגזירה.

22. דעת זקנים מבעלי התוספות בראשית פרשת וישלח פרק לב פסוק יב

(יב) כי ירא אנכי אותו. שאלה מטרונותא היאך ירא מעשו אחר שהבטיחו הקדוש ברוך הוא. ענה ת"ח אחד תשובה בצדה שאמר כי במקלי עברתי את הירדן הזה כלו' כשהבטיחני הקדוש ברוך הוא לא הייתי כי אם בעצמי ועתה הייתי לשני מחנות ולכן אף אם איני ירא ממנו שהבטיחני הקדוש ברוך הוא אמנם ירא אנכי פן יבא והכני אם על בנים כי על האם ועל הבנים לא הבטיחני וכו':

23. משיבת נפש בראשית פרשת וישלח פרק לב פסוק יא

(יא) קטנתי מכל החסדים ומכל האמת כו'. פירש"י שמא זו שהבטחתני נכשלתי בחטא ויגרום לי (למסור) ביד עשו. קשה קצת והלא מדה טובה אינה חוזרת וכבר הבטיחו ושמרתוך בכל אשר תלך והשיבותיך כו'.

ונ"ל לבאר כאן פינה גדולה בתורה שהפירוש ממדה טובה אינו חוזרת כגון שבמדה טובה אין תנאי ולא גלוי דעת, אבל כשיש שם תנאי או גילוי דעת פשיטא כשיתבטל התנאי יתבטל הטובה. ובכאן התנה יעקב את עצמו שמאמין בהבטחתו בלי ספק ופחד כלל, אך תלה יראתו כאשר ביאר ואתה אמרת היטב איטיב עמך פירש"י היטב בזכותך איטיב בזכות אבותיך, והיכן אמר לו כך. אלא הכוונה כמו שפירש"י מה שאמר הקדוש ברוך הוא לזרעו ר"ל ליעקב כמו שפי' פרשת ויצא על אשר דברתי לך, ולאברהם נאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך וכו', הפי' שיש לי עם אברהם משום שיצוה את בניו וידריכם בדרך הש"י ושמרו הם, הרי שתלה החביבה באברהם בזכות שילמדם ובזכות הבנים שישמרו. ומאז ביאר שאהבת הקדוש ברוך הוא לאברהם ולבניו מקיום המצות נתיירא יעקב שמא יגרום החטא שיתבטל ההבטחה. ולזה ביאר יעקב את דבריו שיראתו שמא לא יתקיים ההבטחה אינו מספק האמנה בהקב"ה שיחזור בדיבורו כ"א מטעם התנאי שהתנה כבר, וזהו שורש פינה זו. וכן ביארתי כבר פרשת וירא. ולולי פירוש זה היה קשה מאד מה ר"ל ואתה אמרת היטיב איטיב עמך, או מה מועיל הבטחה זו הרי כבר ביאר שחטא וירא שמא יגרום החטא. ולפי ביאורי א"ש ויתיישב על נכון.